

כדי להבנים הדילוג (וע"ל סי' י"ד סק"ד) אבל זו) יותר משלש אסור לכתחלה לתקן משום דמחזי כמנומר רק יסלק את היריעה. אך בדיעבד אם עבר ותיקן אין בדינו לפסול ס"ת (משאלה בנימין ועוד פוסקים):

סימן כ

דיני כתיבת תפילין. ובו ח' סעיפים:

א מצות תפילין (א) שיכתוב ארבע פרשיות שהן קדש לי כל בבור עד למועדה מימים ימימה. והיה כי יביאך עד כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים. שמע עד ובשערך. והיה אם שמע עד על הארץ. וכבר נתבאר בסי' ט' שצריך לכתוב אותן דוקא כסדרן. של ראש כותבין (א) כל פרשה בקלף מיוחד ושל יד כותבין כל הארבע פרשיות בקלף אחד. ואם כתבן על ארבעה קלפים כשר. * (ב) והמנהג

לשכת הסופר

ידכה. פרשה שלישית יש צב כי אותיות ואלו הן קריף של ובקומך יש עלי' ג' זינין וקי' של וקשרתם יש עלי' ג' זינין ועי"ת עי"ת פ"א של טועפות על כל אחת משלשתן ד' זינין. פרשה רביעית יש צב כי אותיות פ"א של ואספת יש עלי' ג' זינין ותאל"ו של ואספת יש עלי' ז' אחת ועי"ת עי"ת פ"א של טועפת על כל אחת משלשתן ד' זינין. כל האותיות המתינות ע"ז ואם לא עשה התנן או הוסיף וגרע צבן לא פסל. ע"כ:

ב (א) שיכתוב ארבע פרשיות וכו'. לשון הרמב"ם צ"ל מהל' תפילין ולריך להזכיר צתנין של אותיות וכן כמו זינין זקופות שיש לכן תג כמו שכן כתובין בס"ת. ואלו הן האותיות המתינות שבה פרשיות אלו (חן משעטני"ז ג"ן ע"ש בהגמ"ו) פרשה ראשונה יש צב אות אחת בלבד וזו היא מ"ס סתומה של מומים. עלי' ג' זינין. פרשה שנייה יש חמש אותיות וכל אחת מהן כ"א ועל כל כ"א מחמשתן ד' זינין וכן כי של ונתנה וכו"ל ראשונה וכו"ל אחרונה של הקשה וכו' של ויכרה וכו' של

משנת הסופר

כמנומר, (כט) אמנם בדיעבד אין לפסול: (זו) יותר משלש אסור. כ"ה בירושלמי:

(א) כל פרשה בקלף מיוחד. ולאפיקי מאותם שכותבים (ח) הרבה פרשיות בקלף אחד, ואח"כ חותכין הפרשיות זה מזה [תקון תפילין דף קס"ו] ופשוט שאינו מעכב: (ב) והמנהג לדבקן. ר"ל דאף דאם הניחם בבית אחד סגי בזה ובדאי יצא, מ"מ לכתחלה מצוה לדבקם, וכתבו

ביאור הסופר

* והמנהג לדבקם. ויש לברר איזה דרגא של כשרות יש לפרשיות רבוקות, וראיתי בשו"ת קרן לדוד סי' ח', שדן במי שהזמין פרשיות, והסופר רוצה ליתן לו פרשיות של יד שהפרשה הרביעית רבוקה, ומסיק שם ח"ל, דכיון ששכרו לכתוב לו פרשיות, בודאי לפרשיות הכשרים לכתחלה כיון, ואם אינם כשרים רק בדיעבד, פשיטא דא"צ לשלם לו כפי מה שהשוא, אלא כמו שהם שוים, או שיכתוב לו פרשיות אחרות הכשרים לכתחלה עכ"ל. ומשמע דס"ל שפרשיות רבוקות אינם כשרים אלא "בדיעבד", וכן משמע לכאורה מדברי

הברכ"י שהבאתי במשנה"ס, ויותר מזה איתא בביה"ל סי' מ"ב סעי' א' ד"ה ואם היו, דבשו"ע שם נפסק דתפילין חדשים שעדיין לא הניחם מותר לשנות אפי' משל ראש לשל יד, שטולה עליהם מכסה עור אחד ונראים בבית אחד מבחוץ, וכתב ע"ז הביה"ל דפשוט דכ"ז דוקא מדוחק באין לו של יד ויש לו ב' של ראש, דאל"ה הלא לכתחלה צריך לכתוב הד' פרשיות של יד בקלף אחד, וכדאיתא בסי' ל"ב סעי' מ"ו, והשיג שם על הפמ"ג שכתב להקל אפילו שלא בשעת הדחק, אבל לענין דברי הביה"ל צ"ע, ולא מיבעי' לשיטת הרמב"ם שהובא בלשכ"ה לקמן סי' כ"ה ס"ק ד', דס"ל דאפילו שלא ע"י הדחק שפיר דמי, אלא אף לשיטת האור"י דס"ל דרק ע"י הדחק התיור, מ"מ היינו דוקא באופן הג"ל דלוקח תפילין של ראש וטולה עליהם עור אחד, דבזה היו כפנים ממש ד' בתים נפרדים, וע"כ אף שמעיקר הדין קי"ל להקל, מ"מ זה אמור רק בשעת הדחק וכדבבא האור"י מלישנא דש"ס דאיתא שם מי שאין לו תפילין של יד, משא"כ היכא שעושה בית אחד של יד כרגיל, רק שהחסרון הוא דהפרשיות אינם מקלף אחד, בזה י"ל דגם האור"י יורה לשיטת הרמב"ם, וכמש"כ הפמ"ג דאף שלא בשעת הדחק יש להקל, ולענין נידון הקרן לדוד, אף שלגבי דיני ממונות באמת מסתבר שיכול הקונה לבוא בטענה שאינו רוצה פרשיות רבוקות, ואינו חייב לקבלם באותו מחיר שסוכם בו ביניהם, אבל לומר שהם בדרגת "דיעבד" לא נלע"ד, דהנה במנחות דף ל"ד ע"ב איפלגו ר' יהודה ור' יוסי, דר' יהודה ס"ל דאם כתבם על ד' עורות, אף שמניחה בבית אחד מ"מ צריך לדבק, ור' יוסי ס"ל דלא צריך, ואמרין שם דר' יהודה חזר בו ומודה לר' יוסי, והנה דעת הב"י הוא, דהא דלא צריך לדבק היינו אפילו לכתחלה, וכך הביא הקרי"י ל"ב סעי' מ"ו דמנהגם הוא להקל שאין מדביקים אותם, ודעת הרמ"א דלכתחלה מצוה להדביקם, עיין ביה"ל סעי' מ"ו בשם הפמ"ג, אמנם שיטת הגר"א שם דלכו"ע יש להדביקם לכתחלה ואפילו לר' יוסי עצמו, וכ"מ בתוס' מנחות דף ל"ה ד"ה שיין, אך פשוט דגם לפ"ז אחר ההדבקה הוא כשר בלי פקפוק כלל, ובפרט לפי"מ שהסכימו הפוסקים, דאפילו בעור הבתים שצ"ל מדינא עור אחד, ומ"מ קי"ל שדבק היו חיבור, וכמש"כ לקמן סי' כ"א סעי' ג' א"כ כ"ש בגדון זה, שמעיקר הדין נפסק בש"ס ובשו"ע בלי שום חולק שע"י דבק הוא כשר אליבא דכו"ע, בודאי שאין לומר דכשרותו הוא רק בדרגת "דיעבד", אמנם לגבי הידור, נראה דבזה יש לומר שחסר בדרגת הידור ובמצוה מן המובחר, ועוד נ"ל דאף להביה"ל שכתב בסי' מ"ב שרק בשעת הדחק יש להקל, מ"מ יורה דהיכא שאין בפנים ד' בתים, ובפרט היכא שהוא מדביקים מתחילה דקיל טפי, דאל"ה יסתור דברי עצמו, שהרי בסעי' מ"ו ס"ק ר"ט, העתיק דברי הברכ"י שכתב שם כבר כתב אותם, מותר להניחם לכתחלה אם מדביקים, ולא התנה דדוקא בשעת הדחק שאין לו אחרים הוא דשרי, עכ"פ העיקר נלע"ד שפרשיות רבוקות הם כשרים מדינא בדרגת לכתחלה בלי שום פקפוק, רק שנחסר בהם מההידור ומצוה מן המובחר, שלכתחלה יש להדר אחריו, ונראה שגם הברכ"י והאחרונים שהבאתי במשנה"ס יורה בזה:

שער הציון

(כט) משאלה בנימין סי' נ"ו, ועיין בשו"ת הרדב"ז החדשות סי' י' דאף שחלק הכתב הוא קטן וחלק הוא גדול דאין לפסול, ועיין מש"כ בשו"ת נחם דקד יו"ד סי' ר"ו ס"ק ס"ו.

(ח) ובמנחות שם פירש דאין כוונתו רק על ד' פרשיות של ראש, אלא דמפיק גם מאלו שטחנים הרבה פרשיות של שבע בקלף אחד, או אפילו טחנים הרבה פרשיות של ראש שלמות עי"ש.

לדבוק בדבוק שיהא הכל בקלף אחד. ויזהרו שיהא * (ג) דבוק כשר:

ב נהגו במנין השיטין (ד) עפ"י הקבלה. (ה) בשל יד שבע בכל פרשה ובשל ראש ארבע בכל פרשה ואם שינה (ו) לא פסל. ויזהרו מאוד לעשות את השורות שוות שלא תהא אחת נכנסת (ז) ואחת יוצאת:

ג הסופרים הקדמונים הזריזים היו עושין ג' מיני קלפים לשל ראש. העב היותר לכתוב בו פ' שמע שהיא הקטנה. והדק ממנו לפ' והיה כי יביאך שהיא יותר גדולה. ולפ' קדש ולפ' והיה אם שמע שהן ארוכות עושים קלף דק מאוד. ובוה יתמלאו הבתים בשוה וזהו נוי תפילין. וקצת סופרים אעפ"י שעושין את הקלף בעובי אחת מתקנים זאת בענין זה שעושין כל הקלפים של הפרשיות מדה אחת ארכן (ב) ומניחין

לשבת הסופר

דאינו חייב חלל בקלף כדי לכתוב עליו פרשת ויהי אם שמע. והא דקחני פרשק קטנה שנתפילין. היינו פ' והא"ש. והא דקרי לה קטנה משום דסגי בה לחודה להשלמת התפילין (משא"כ בפרשיות הקדומות משום שלא כסדרן) אי נמי קרי לה קטנה עפ"י הא דאיתא בירושלמי ופירושו של הר"ן ז"ל (אשר אצא ח"ה בחקירה ח') שהתפילין נכתבין בכתב דק ולא כמו ס"ת שנכתב בכתב גס. או י"ל דתפילין עלמן אינן שוין. לפעמים נכתבין אותן בכתב צינורית ולפעמים בכתב קטנה. ולזה אמר פרשק קטנה. כך היה מקום לטעות. וקמ"ל שהיא פרשת שמע ישראל. שגם לפרשק זו הדרך הוא להנניע קלף.

עוד אפשר לומר משום דחוס' צמס' סועה דף י"ז ע"א דד"ה אינו כותב וכו' כותב תימה צפ"י המוליך תן קלף כדי

(ב) ומניחין גליונות וכו'. צנא"ה"ט ס"ק י"ח כתב דשמע לתוך עפ"י"ז מה שהקשה צחוס' י"ט פ"ח דמס' שנת מ"ג דקחני קלף כדי לכתוב עליו פרשק קטנה שנתפילין שהיא שמע ישראל. והקשה התו"ט ח"ל תמיכה לי למאי חילעריך לפרש דיל קרי בפרשיות שנתפילין תמלא שזו היא הקטנה (וע"ש מה שתי התו"ט ודחוק). ולפע"ד אולי י"ל משום דהיינו יכולין לטעות ולומר מלך הסדרה שאין הדרך להנניע חלל דבר שהוא לו לתועלת כמו שהוא צמנו חלל דבר שאין לו צו תועלת חלל צמנו חלל עוד דבר אחר שהוא יותר חשוב אין הדרך להנניע. ולכן היינו אומרים דקלף כדי לכתוב עליו פ' שמע אין הדרך להנניעו כיון שאין לו צו תועלת גמור שהרי אם תפסול לו פ' שמע ילעך לכתוב מחדש גם פ' ויהי אם שמע דהא צ"ה כתיבה כסדרן. ולכן הוי חמינה

משנת הסופר

ביאור הסופר

* דבוק כשר. כ"כ הרמ"א סי' ל"ב סעי' מ"ז, וז"ל והמנהג לדבוק בדבוק שיהא הכל בקלף אחד, ויזהרו ליטול דבוק כשר, ובמג"א ס"ק ס"ד פ"י דבוק כשר, מבהמה טהורה עכ"ל ומעתיקו המ"ב. והחזו"א סי' י"א ס"ק ט' הביא דברי הרמ"א, ודעתו שם דה"ה דבוק הנעשה מגידולי קרקע שפיר דמי וכ"מ בנבוכ"י סי' ג' ע"כ. אולם לכאורה יש לעיין בזה קצת דיתכן דכונת הפוסקים הנ"ל היה, דיש לדקדק לקחת דוקא דבוק העשוי מבהמה טהורה, שהוא בלבד מקרי מותר בפ"ד, שהרי דעת הר"ן במגילה דזהב לא מיקרי מן המותר בפ"ד עיי"ש לגבי ציפה זהב ונתנה על בית אונקלי, וכן האריך הנשמת אדם בכלל י"ד והוא בדף נ"ג ע"א ד"ה ומעתה, וכן ראה לעיל סי' ג' סעי' ו' בהגהת החת"ס, וא"כ אפשר דיש לדקדק ליקח דוקא דבוק העשוי מבהמה טהורה ממש, וז"ל הדרכ"מ בשם הב"ש, ומנהג לדבוק בדבוק כשר והוא עשוי מקלף מבושל מעור או משלפוחית של שור עכ"ל, ומה שהביא החזו"א מהנוב"י סי' ג' י"ל דהנוב"י אויל לשיטתו בס"י א' דזהב מיקרי מותר בפ"ד, אבל להחולקים עליו י"ל כנ"ל, דיש להדר לקחת דבוק העשוי מבהמה טהורה, אך כ"ז לענין הידור בעלמא, שהרי מעיקר הדין אפי' דבוק טמא ממש, נמי כשר כדכתב הפמ"ג ופ"פ. ולענין הדבוקת הבתים העשויים עור אחד מבהמה גסה נוהגים להשתמש עם דבוק סינטי, ונראה דמדינא אין לפקפק ע"ז, משום דגם לנשמת אדם הרי רוב הפוסקים הסכימו דגם אם הבתים רחוקים זמ"ז יש להכשירם כדעת הבית יהודא (ע' סי' כ"א כ"ג במשנה"ס ובזכרון אלי' ע' ק"ה) וא"כ ההדבקה אינו לעיכובא והוי כעין ספק ספיקא, דשמא העיקר כהנוב"י, אולם בתורת הידור יתכן דיש מקום להדר לקחת דוקא מהעשוי מעור טהור:

אותה השיטה ולא עם העמוד שבצדה, ואם עשה אותה כקובה וכזנב (יז) פסול כדלקמן סי' כ"ז ס"ו:

שער הציון

(ג) צרכ"י, שפ"ה, מ"צ ס"ק קר"ט, ובספר מקור חיים סי' ל"ב ס"ק צ' כתב ח"ל וצמנו חלל חלל הסופרים מקפידים כלל ואפילו לכתחלה כותבים פרשק ח' או שתיים בקלף נדב ונפרד ולא ידעתי מנה לזה ולענין גרע מנא"ה היו כל פרשה ופרשה צפני עולה עכ"ל, וסיוס דבריו נע"ג לענין. (ג) חמ"ש, וקרי' ס"ק ר"כ. (ד) מ"ב. (ה) פמ"ג, מ"ב, מק"מ. (ו) ר' יהודה הכהן, וברוקה וכ"מ מרש"י דף ל"ד. (ז) מהר"ם מרוטנבורג וז"ה דף קס"ב. (ח) כ"מ מהר"ם דף קס"ג ועיין פ"ח ח"ה ל"ב ספ"י צ'. (ט) וכן עיין בקרי' סדר קבלת האר"י ז"ל. (י) לכוז, גר"ז, מק"מ, מ"ב סי' ל"ה ס"ק צ'. (יא) חלל מעט ראשי (פמ"ג). (יב) מ"ב וז"ל, ונמלת סימורים ס"ל דבשל ראש הוא לעיכובא, עיין מחספ ל"ה סי' ל"ה ס"ק צ'. (יג) צ"ח ומ"ב ס"ק קמ"ז. (יד) מלכ"ש כלל י"ז ס"ק י', ועיין צ"ה"ס סי' כ"ז ספ"י ו' שהכתבו בו, דגם נתפילין יש לפסול.

גליונות בסוף הפרשיות הקצרות (כ"כ הלכנס). אבל צומנינו כמדומה שגם זאת אינם עושים (ח) ולית מאן דחש לה:.

ד צריך להניח חלק למעלה (ג) כדי גגה של למ"ד ולמטה כשיעור כא"ף וצדי"ק פשוטה ושיהיו ט) גם הן מוקפות גויל. ובשל יד שכותבין הארבע פרשיות בקלף אחד. יהיה ריוח גליון בין פרשה לפרשה י) כמו ב' מתי"ן או פ' ומ' מאותו כתב (נ"ט) ובתחלה וסוף אינו צריך להניח רק משהו הקפת גויל לאותיות. אך הסופרים נהגו להניח קצת יותר למצוה. וי"א שצריך בתחלה כדי לגול היקף. וכן י"א דאם יש לו כ"ב קלף צריך לזוהר שיניח גם בסוף כדי לגול היקף:

ה לכתחלה יכתוב כתיבה נסה קצת. וגם הקוין הדקין שבאותיות אל יעשה אותן יא) דק ביותר אלא יעבה אותן קצת שלא יהיו נמחקים מהרה. וכן מצוה ליפותן מבפנים שהרי הבהמ"ק הי' מצופה זהב מבפנים. עפ"י הקבלה צריך לעשות דל"ת "דאחד" גדולה כמו יב) ד' דלתי"ן קטנות:

ו י) יעשה פרשיותיהן פתוחות יד) חוץ מפרשה אחרונה הכתובה בתורה שהיא והיה אם שמע (ד) שיעשנה סתומה.

לשכת הסופר

הלמד וכן למטה מצדי"ק פשוטה שיעור חלי ליפורן. וחמה הע"ז אחמי לא הביא צש"ע לחוש עכ"פ לכתחלה. ולפע"ד נראה פשוט משום דמשמע לי' מס' התרומות דלא ס"ל הכי שהרי כתב י"א העטם שצריך להניח כמלא חטני דספרי משום לכתוב לואר הלמ"ד וכא"ף וצדי"ק פשוטה וא"כ בתפילין נמי צריך מה"ע עכ"ל. משמע דאם חלי ליפורן הוא יותר משיעור זה א"ל להניח כיון דלא איתמר צי' צגמ'. וכצ"י משום דזה גם דעת הרא"ש והסמ"ק (ובמחזה כתב צאמח צש"ע כלשון הגמ'): (ד) שיעשנה סתומה. וכתב הרמב"ם דאם עשאה פתוחה פסול. והקשה הצ"י מאי שנא ממחזה דכשרה צפתוחה משום דאינן סמוכות צחורה ותיקן כיון דצקלא פרשיות פסולין

לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין שמע ישראל אחמי לא קתני פרשת סוטה דשיעורא זועא עפי וכו' עכ"ל (ועמ"ש דזה בסוף הקורה ח') וכו' מלאכי דלשון פרש"י קטני"ה כלשון ח"ל לא דוקא פרשה שלמה קטנה צמשמע. אלא גם פסוק אחד צמשמע וכדדרש צר קפרא אחיבי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוי צב צכל דרכיך דעבו וכו' וכו' י"א ארחותיך (צרכות דף ס"ג) ולכן אי הוי אמר סתם פרשה קטנה שבתפילין הוי מקום לעטות [כדי שלא תקשה קושי' החוס' דמסכת סוטה הכי"ל] דכוונתו לפסוק המדבר ממלות תפילין לאח פ"י דצרי דכוונתו לפרשת שמע ישראל: (ג) כדי גגה של למ"ד וכו'. צצ"י הביא צש"ס א"ח שכתב צש"ס הררי' שצריך להניח למעלה מלואר

משנת הסופר

דקות, וברובם חסר כמה וכמה תגין דשעטנ"ז ג"ץ דהוא מדינא דגמרא, ויש מהראשונים שמחמירים בזה אפילו בדיעבד, ושומר נפשו לא יקנה פרשיות כאלה, אם לא שיבדוק אותם מתחילה היטב ויטב וידע מי כתב הפרשיות, דפרשיות כאלה מצוי מאד דכותביהם הם סופרים שלא יודעים כלל דיני סת"ם [מ"ב סי' ל"ה ס"ק ג']: (יב) ד' דלתי"ן קטנות. ואפשר שאין (כ) משערים באותו כתב רק כל שיש בו ד' דלתי"ן קטנים מאד סגי, ומשום הכי נוהגים לכתוב רק (כא) גדולה משאר דלתי"ן שבאותו כתב, (כב) ובדיעבד אין לפסול אף בדל"ת רגיל: (ג) יעשה פרשיותיהן. (כג) י"א דזה דוקא בתפילין של יד דהואיל והן נכתבות בקלף אחד, שייך בהן פתוחה וסתומה ע"י שמניח מקום חלק בסוף שיטה אחרונה של פרשה ראשונה כדי ט' אותיות, ומתחיל פרשה שלאחריה בראש השיטה בדף הב', ועי"ז נקרא פרשה שלאחריה פתוחה כדלעיל סי' ט"ו, אבל

(ח) ולית מאן דחש לה. דענין הגוי שכתב מקודם היה שייך רק כשעשו את הכתים מקלף דק ורך מאד, (טו) וע"כ אם לא היו כותבים הפרשיות הגדולות בקלף דק, אז היה העובי וגודל הפרשיות האלו בולט מבחוץ, והואיל שעור הבית היה רך ודק מאד, ולא הוי גוי כשנראה מבחוץ בית אחד (טז) גדול ועב מחבירו, משא"כ בכתים שלנו לא שייך זה וא"צ לזוהר: (טז) גם הם מוק"ג. כן איתא בשו"ע ל"ב סעי' ל"ב, אבל (ח) המג"א בשם הב"ח פסק דצריך להניח (יח) לכתחלה כמלא אטבא דספרי למעלה מגגה של למ"ד, וא"כ לפ"ז צריך להניח (יט) למעלה כדי שתי גגות של למ"ד זה למעלה מזה: (י) כמו ב' מתי"ן. ובדיעבד כשר כל שניכר סיום פרשה קודמת ועיין לעיל סי' י"ד סעי' ח': (יא) דק ביותר. ובאמת אנו רואים בחוש דבכתיבות הדקות שרגילים איזה סופרים כהיום בעו"ה מצוי כמה וכמה קלקולים, גם בתחילת כתיבתן שלא נכתבו כדינן מחמת

שער הציור

(טו) אות חיים, ומאסף ל"ב ס"ק ל"ג, ובקול יעקב ס"ק מ"ע כתב עטם אחר עיי"ש. (טז) ולא שמחלקל הציור, אלא שנראה צית אחד יותר רחב מחבירו ולא זה נוי ראה מנח"ס 753. (יח) וכ"כ האורחות חיים צש"ס ר"י ועיין ע"ז ס"ק כ"ג. (יח) מקי"מ ס"ק קל"ח, ומ"צ ס"ק ק"מ. (יט) ממלות השקל ועיין מנח"ס צחור"א א"ח סי' י' ס"ק א', ומנח"ס דף קמ"ב. ועי"ע צנחל שצטב סי' ג' ס"ק י"ד. (כ) פמ"ג, ומ"צ ס"ק א'. (כא) ויעשנה גם עכב יותר, ראה קו"י ל"ב ס"ק ב'. (כב) עי' לעיל סי' ט"ז סעי' ד'. (כג) מג"א ומ"צ ס"ק קנ"ב, ועי' צביה"ל ד"ה יעשה.

ילקוט הסופר

סימן כ' סעיף ד'. אם לא הניח ריוח בין עמודי הפרשיות בתפילין של יד, ותינוק קורא אותם כאחת שהוא פסול, (ה) יכול לחתוך בין הפרשיות ולדבק שם מטלית שיהיה הפסק.

מקורות

(ה) קו"ס צש"ס ח"ל, ועי"ע צית שלמה יו"ד סי' רכ"ד. (ג) עיין ציב"ל סי' ל"ב סעי' ל"ו ד"ה מניחים.

(טו) ולכן נהגו בקצת מקומות שפרשת קדש ל' והכ"י. ופ' שמע מתחילין (טז) בראש שיטה. ובסוף קדש ל' ובסוף והכ"י מניחים חלק כדי לכתוב ט' אותיות. ובסוף שמע אין מניחין חלק. יאם מניחין הוא פחות מכדי לכתוב ט' אותיות. ופ' והיה אם שמע מתחילין באמצע שיטה עליונה ומניחין לפני חלק כדי לכתוב ט' אותיות. ונמצא כי שלש פרשיות הן פתוחות בין להרמב"ם בין להרא"ש ופרשה האחרונה היא סתומה לדעת הרמב"ם. ויש מבשרין (יז) בכול פתוחות. ולכן נהגו בקצת מקומות אף פרשת והיה אם שמע (יח) בראש שיטה כשאר פרשיות: ז' ויש שעושין פ' והא"ש סתומה (יט) אליבא דכ"ע דהיינו שמניחים סוף פ' שמע חלק

לשכת הסופר

מס"ת. וכן פירש"י צלחת (שז) ראיתי צלחת"ע שהקשה כן (לכע"ז) וחלוי י"ל צדעת הרמב"ם. דהא החס"י שם צד"ה דילמא להשלים כתבו תחלה פירש"י שאם חסרה שיטה אחת וכו' וכתבו ויש עוד לפרש להשלים כגון דפ' שמע צסוף עמוד והוסף פ' והא"ש בגליון שלמטה וכו'. וי"ל דהרמב"ם ס"ל מס"ת וחלוי לא מקשה דהא צנקל י"ל צפשיעות כגון דפ' שמע צסוף העמוד והוסף פ' והא"ש בגליון שלמטה. וצט"כ דהקושיא היא רק מתפילין (כמו הקושיא דשרטוט) ומשני להשלים וכמו שפירש"י (שז) ראיתי מ"ש הפרמ"ג צה ולשונו (מנומס):

משנת הסופר

שמע היא פתוחה, כיון שגם בתורה יש ביניהם הרבה פתוחות, אבל להפך דהיינו שעשה איזו פרשה מהג' ראשונות סתומה (כח) פסול לכו"ע, ועוד כתבו האחרונים דאף לדעה זו דוקא אם עשאו פתוחה כשר, אבל אם לא הניח כלל שיעור פרשה בינה לפרשת שמע אין להכשיר כלל: (יח) בראש שיטה כשאר פרשיות. אף שהרמ"א העתיק מנהג זה ואין להוציא ע"ז לעז כדלקמן, (כט) מ"מ הרבה אחרונים תמחו על מנהג זה, שהרי אף אם נכשיר בדעבד פתוחה הרי מ"מ לכו"ע מצוה לעשותה סתומה: (יט) אליבא דכו"ע. כן המציא הט"ז [סי' ל"ב ס"ק כ"ו], ואף (ג) דיש שפקפקו עליו וחששו שמא צורה זו אינה לא פתוחה ולא סתומה, מ"מ (לא) הרבה מצדולי הפוסקים הסכימו עמו, וכן נתפשט צורה זו בהרבה מדינות ואין להרהר אחר זה, ויש כהיום שנוהגים שמניחים בסוף שמע פחות מט' יודין ובתחילת והיה אם שמע מניחים יותר

משום דסמוכות בתורה לא מפליגינן ביניהם. וכתב הט"ז שהוא דחוק ומג"ל לרמב"ם חילוק זה. וכתב דיש ראי' לה מסוגיא דפ' הקומץ (דף ל"ב) דאמרי' הא מורידין עושין אמאי הכא סתומות והכא פתוחות וכך דיוק צט"כ גם התפילין קאי דאי חס"ת לחוד הול"ל דהכ"י מס"ת אין עושין משום דכס"ת סתומות והא דאמר טעמא דאין מורידין משום תפילין אלא צט"כ דגם בתפילין צעינן סתומות כמו צס"ת (וע"ש ציד אפרים) ולפע"ד תמוה. דא"כ מאי מקשה שם והא מחזה צעי שירטוט וכו'. והרי גם ס"ת צעי שירטוט. וצט"כ ל"ל דמקשה רק מתפילין. וא"כ הכא נמי י"ל דמקשה רק

בתפילין של ראש שהפרשיות נכתבים על ד' קלפים, אף שלכתחלה גם בהם יש להקפיד בפתוחות וסתומות מ"מ בדיעבד אין לפסלם, (כד) ויש חולקים ע"ז וס"ל דגם בתפילין של ראש הוא לעיכובא, (כה) ובפרט אם התחיל הג' פרשיות ראשונות באמצע שיטה, דע"ז ניכר (כו) בקלף זה גופא שהוא סתומה ודאי דאין להקל: (יד) חוץ מפרשה אחרונה. מפני שג' ראשונות הם פתוחות בתורה, משא"כ פרשת והיה אם שמע היא סתומה: (טו) ולכן נהגו. כ"כ הב"י בשו"ע: (טז) בראש שיטה. ויש לזוהר בזה מאד [כדלעיל סי' ט"ו סעי' א'] וכן במש"כ דבסוף שמע אין מניחים חלק ואם מניחים הוא פחות מט' אותיות, כמבואר ג"כ בסי' ט"ו סעי' ג' עיי"ש: (יז) בכולם פתוחות. טעמם דאף שבתורה פ' והיה אם שמע היא סתומה, (יח) מ"מ כיון שבתורה אינה סמוכה כלל לפרשת שמע, אין זה נחשב שינוי מה שהריוח שבינה לפרשת

שער הציון

(כד) גדוה"ק ל"ב ס"ק מ' צסם החקן תפילין והאגור, מאמ"ר, וק"י, וכ"כ מנהג צנאד. (כה) פמ"ג, מק"מ ס"ק קמ"ז צסם דרישה, ועיין ציה"ל סעי' ל"ו ד"ס יעשה. (כו) משא"כ כשרק לא הניח חלק בקלף הקודם, אז אינו ניכר בקלף זה החסרון. (כז) מ"צ ס"ק קני"ה. (כח) עיין מ"צ ס"ק קני"ע. (כט) עיין מ"צ ס"ק ק"ס, ובמק"מ ס"ק ק"י ובש"ת ר' חיים כהן סי' א'. (ל) הגר"ז צב"ת סי' א', וכן המחמיר מונח בקול יעקב, וכן מלחתי למחירי בקרית ספר במאמר שני חלק ב' ד"ס נסוב לדבריו, דס"ל דאין הם מלערפים לפרשה. (לא) מהר"ם פאדוה, מהרש"ל, רמ"ע מפלנו, שו"ת נוצרי ח' סי' ק"ט, גר"א, פמ"ג, רעק"א ח' סי' ב', שו"ת חת"ס יו"ד סי' רנ"ד, צית-שלמה, זרע אמת, מלאכ"ש, ועיין גדוה"ק ל"ב ס"ק מ"א שאריך לדחות חששותיו של הגר"ז, גם החו"א סי' י' ס"ק ב' הסכים להע"ז.

ילקוט הסופר

ישראל בת"ז, אין להכשיר תפילין שנכתבו בשיטת הרמ"א, אבל בשו"ת הר צבי (ג) השיב עליו עיי"ש. שייך בסוף שמע (ד) כדי ט' אותיות, דעת רוב האחרונים וכמעט כולם, ואפילו אותם החולקים על הט"ז וס"ל דלא מהני צירוף, שאפילו אם לא הניח ריוח בתחלת והיה אם שמע כדי ט' אותיות, אפילו הכי מקרי סתומה לדעת הרמב"ם. אבל עיין לעיל סי' ט"ו סק"י במשנה"ם ד"א דה מקרי פתוחה.

הפרשה בשיטה שניה, ואם אפשר אז יניח שתי שיטות פנוי ויתחיל בשלישי ואז ידע בפתוחה לכו"ע. סעיף ז'. כתב בשו"ת חת"ס [יו"ד סי' רנ"ד] ח"ל, ומה שכתב מעלתו לפקפק על המצאתו של הט"ז, דברי הט"ז דברי אלוקים חיים מיוסדים על אדני פו עכ"ל. כתב הרע"ק [סי' ל"ב סוסעי' ל"ו] דעכשיו שהמנהג בכל מדינות

מקורות

(ג) חו"ת סי' ל"ג, חמס מה שהבין שם דהדע"ק מחמיר בתפילין שנכתבו בשיטת השו"ע זה אינו להמעין דע"ק, דודאי אם עשה כהשו"ע והרמב"ם אין לפסול, שהרי כתב רמ"א צו"ד סי' רע"ה סעי' ב', שהעיקר כהרמב"ם ועליו סמכו האחרונים ע"כ, ודהדע"ק מייירי כשעשה כשיטת רמ"א, דהיינו שגם פרשה ד' עשה פתוחה. (ד) ציה"ל סעי' ל"ו סוד"כ ואם מניחים.

(ה) (כ) פחות מט' * (א) אותיות (יוד"ן) וכן בתחלת פ' והא"ש פחות מט' אותיות (יוד"ן) ובצירוף יהיו יחד שיעור

לשכת הסופר

פתוחה עכ"ל. וגם הפרמ"ג א"ל ס"ק מ"ט הרגיש בקושיא זאת ולכן כתב כי ראוי שבסוף שמו לא יסתר חלק כ"ל לערך שמנה או פחות אותיות קטנות דהיינו יוד"ן וגם בריש והא"ש כן. וכן הגהתי. והנה בה"ל מחכה כתב הרא"ש (לשיעור דס"ל שיעור סתומה ג' אותיות) ח"ל ועוד שלא יניח כשיעור שלש אותיות בסוף השיעור וכן בראש השיעור לקיים מה שאמר והאידנא נהוג עלמא בסתומות עכ"ל. ומח ראי' להע"ז. ומח שהקשתי בסי' ע"ו סק"ד אחי לא הזכירו הפוסקים לורת סתומה חלוקה ללחית גם להרא"ש י"ל משום דלכתחלה צענין ט' אותיות גדולות. ובכ"ה לא נוכל ללחית ידי הרא"ש כמו שהקשה המחכ"ש. ומ"מ צחפילין נראה הנכון לעשות כדעת הפרמ"ג:

משנת הסופר

מט' יוד"ן (לג) ופחות מג"פ "אשר" ובצירוף יחד נמצא ג"פ "אשר": (כ) פחות מט'. ויש מי שכתב דאפשר דיש לצמצם עוד יותר דהיינו שלא יהיה במקום אחד כשיעור "אשר", דע"ז הרי פתוחה למקצת פו' [מק"מ ס"ק קנ"א]: (א) אותיות יוד"ן. אף דע"ז גם בצירוף שתי המקומות יחד אין בו שיעור של ג' פעמים "אשר", מ"מ כיון דמעיקר הדין קיי"ל דשיעור פרשה הוא ט' יוד"ן (לג) יש לעשות כן, כדי לצאת חובת פרשה סתומה אליבא דכו"ע, אבל בשו"ת אגרות משה [ח"א סי' י"ב] כתב שכוונת הט"ז בהמצאתו לעשות פחות מט' אותיות מכל צד, היינו (לד) אותיות גדולות:

מקשה דמה הועיל הט"ז בהמצאתו שזה יהיה אליבא דכו"ע, הרי גם בלי עצתו יכולים לעשות כשיטת השו"ע, וזה כשר בדיעבד אליבא דכו"ע [דלהרמב"ם הרי סתומה ולהרא"ש י"ל דכשר בדיעבד אף בפתוחה] וא"כ בשלמא אם היה אפשר לעשות אליבא דכו"ע, בדרגת לכתחלה שפיר דמי, אבל אם אף לעצתו הוא רק בדרגת דיעבד, דהרי ט' יוד"ן הוא כשר רק "בדיעבד", א"כ מה הועילו חכמים בתקנתן. אבל לענ"ד אין הקושיא חמורה כ"כ, משום דשיעור ט' אותיות גדולות, דהיינו ג"פ אשר, זה אינו מדין לכתחלה כשאר "לכתחלות" שבפוסקים שמקורם בש"ס ושברוך כלל אם אין עושים כן, הרי רק בדרגת "דיעבד" אבל כאן זה רק ענין של מנהג הסופרים ומצוה מן המובחר, דהנה בפ"ז מהל' ס"ת הל' ט', כתב הרמב"ם וז"ל, וכל אלו הדברים לא נאמרו אלא "למצוה מן המובחר" ואם שינה בתיקון הרמב"ם וז"ל, יש דברים אחרים שלא נאמרו בגמרא ונהגו בהם הסופרים וכו', ושיהי' הריחוק שבין פרשה לפרשה כמו תשע אותיות אשר אשר ע"כ. ושוב בהל' י"א כתב, וכל הדברים האלו למצוה מן המובחר, ואם שינה לא פסל עכ"ל, הרי מבואר דאפילו דברים שנאמרו בגמרא, כמו עשיית התגין, והריחוק שבין שיטה לשיטה, ס"ל להרמב"ם שזה אינו אלא מצוה מן המובחר, וכ"ש השיעור של ג"פ אשר, שלא נאמר כלל בגמרא אף לכתחלה, וזה אינו אלא בגדר מנהג הסופרים ומצוה מן המובחר בדבר שלא נאמר אפילו לכתחלה בש"ס, ולפ"ז מוכן שפיר מדוע הפמ"ג ושאר אחרונים הנ"ל, העתיקו לפי שיטת הט"ז פחות מט' יוד"ן מכל צד, ולא חששו לקושיית המחצית השקל, ועכ"ל משום דס"ל כנ"ל דט' יוד"ן הוי שיעור פרשה בלי שום פקפוק אף לכתחלה, וג"פ אשר הוא רק מנהג ומצוה מן המובחר, ובנדרן זה ס"ל דעדיף לצאת שיטת הרא"ש, מאשר הידור של מנהג הסופרים. ויתכן שהמחצית השקל שהבין שזה רק בדיעבד כשר, נמשך אחר הש"ך שרמו עליו בתחילת דבריו לעיין בסי' רע"ה ס"ק ד', וז"ל הש"ך שם ד"ה ט' אותיות, ג"פ אשר כ"כ הרמב"ם, וכתב כ"י אפשר דלא פסול כשייך פחות מאשר אשר אשר, ומ"מ יהיה כשיעור ט' אותיות קטנות עכ"ל, ומשמעות דבריו דפחות מג"פ אשר אף שעשה ט' יוד"ן רק "אפשר" דלא פסול, והיינו שזה כאלו בגדר ספק ודיעבד ממש, אבל באמת דלשון הש"ך הוא תמוה ויכול להטעות משום שהשמיט בהעתיקו מלשון הב"י ב' תיבות "דלא אמר" דז"ל הב"י, ונראה מדברי הרמב"ם בפ"ז, שאם שייך בין פרשה לפרשה פחות מט' אותיות לא פסל וכו', ומיהו אפשר דלא אמר דלא פסל, אלא בששייך פחות מאשר אשר אשר, ומ"מ יהיה בשיור כדי ט' אותיות אפילו קטנות עכ"ל, הרי ברור דאם הניחו כדי ט' יוד"ן ודאי כשר, ואינו אלא מצוה מן המובחר שהנהיגו הסופרים כדכתב שם הב"י, ושוב מצאתי בהגהות האמרי ברוך שיש ט"ס בש"ך וצ"ל כדאיתא בב"י. וע"פ מה שנתבאר עד כאן, לא נלענ"ד מה שכתב המק"מ רע"ה ס"ק ל"ב בשם הדע"ק, שאם הניח בפרשה כשיעור ט' יוד"ן, אף שאין לפסול, מ"מ יש לתקן למעט הכתב מעט, עד שיהיה הריחוק כשיעור ג"פ אשר ע"כ. ולא נלענ"ד כן, שהרי למעט את הכתב יש בו איסור מדינא דגמרא, ודעת הרמב"ם הוא שאפילו אם יצטרך לגנוז יריעה שלמה עבור זה, הוא עדיף מאשר למחוק ולמעט את הכתב, כמבואר לעיל בסי' ט"ו סעי' ד' עיי"ש, א"כ פשוט דאין למעט את

שער הציון

(לג) ועיין לשון ת"ת המוצא צביה"ם ד"ה אותיות. (לד) וכ"כ הפמ"ג, מק"מ ס"ק כ"ד, ומ"צ ס"ק קס"ד, והחז"ה סי' י' ס"ק ז' כתב ג"כ דהפוסק כדברי הע"ז לא הפסיד, אע"ג דע"ז לא יהיה הריחוק צידה רק ג' תיבות של ג' אותיות קטנות, חל לך לדקדק שיהיה ודאי שיעור של ג' תיבות ואיין, וכ"כ עוד שם בהמשך דאם לנו צעות שיש כאן ג' תיבות "ויה" צעניס יחד, יכול לעשות כדברי הע"ז עיי"ש ועיין לקמן. (לז) ועיין בחז"ה שם דאף שמעיקר הדין הסכים להע"ז כנ"ל, מ"מ כתב שם ח"ל, יותר נכון לדקדק צעניס יחד יהיה כנ"ל "אשר" ומקורם כתב שם ח"ל, ואפשר שבהג"ה צ"ה תיבות "אשר" וכו', ועיי"ש מה שמסיק להכריע צמנינו, ויכר מדבריו שיהי נכון אף להכריע כזה.

ט' אותיות (יודיין) והיו סתומה לכ"ע בין להרמב"ם בין להרא"ש. (בב) וכן הוא מנהגנו והסכימו לזה גדולי הפוסקים ז"ל. ומ"מ אם באיזה מקום המנהג קבוע כאחת מדעות הראשונות שכתבנו אין לשנות בזה שום מנהג שלא להוציא לעז על הראשונות:

ח י"א דלכתחלה יכתוב (בג) של יד קודם לשל ראש משום דאקדמי קרא. וי"א דשל ראש יכתוב קודם משום דקדושתו חמורה משל יד וב"כ האר"י ז"ל בס' הכוונות שיכתוב של ראש ויתקנו לגמרי וישחירוהו ואח"כ יכתוב של יד. אם אפשר יש לזהר (ו) לכתוב כל הד' פרשיות של ראש (בד) וכן של יד (בה) רצופין ולא יפסיק ביניהם בשום דיבור כלל:

לשכת הסופר

לכתוב פ' והא"ש. אזי יעצור הקולמס על תיבת וידבר ועל תיבת ויהי שם (והבוא בשע"ת סי' ל"ב סק"ג) ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול לכתוב כל הד' פרשיות צידד יכתוב ג' פרשיות הראשונות ואח"כ יכתוב את הרביעית ואם גם זאת קשה עליו יכתוב לכה"פ ג' פרשיות הראשונות ולפחות ואח"כ ג' האחרונות כך. אבל בין פרשה ראשונה לשני לא יפסיק בשום חופן. ואם כתב ג"פ הראשונות ואח"כ הפסיק קודם שהתחיל לכתוב פ' שמתעצור הקולמס על תיבת וידבר מפ' קדש ועל תיבת ויהי מפ' והב"י ואח"כ יכתוב מן שמת ואילך ועי"ז יש לכן קלף חיבור. ואם מתחלה כתב ג' פרשיות והפסיק קודם שהתחיל

ביאור הסופר

הכתב עבור מצוה מן המוכרח שהנהיגו הסופרים לעשות לכתחלה ג"פ אשר, על חשבון מיעוט הכתב, שהוא אסור מדינא דגמרא, וביותר תמוה, שהרי דבר זה מפורש בעצם בגמרא ופוסקים, דבמנחות ל' ע"א איתא, אל ימעט אדם את הכתב מפני ריוח שבין פרשה לפרשה, ונפסק בשו"ע יו"ד בס"י רע"ג סעי' ג', והקשה שם הט"ז ס"ק ג', דצ"ע דמשמע שלא יקפיד ויכתוב כתב גדול כמו שאר ס"ת, והא ליתא דהרי יהיה פסול כשלא יניח שם שיעור פרשה, ויתירן שבוה באמת אין ברירה, דאם אי אפשר בענין אחר יש למעט הכתב כדי שלא לפסולו עי"ש, ומוכח להדיא דאם אינו נפסל, אפילו אם יהיה כשר רק בדרגת דיעבד, דאין למעט את הכתב עבור זה, על כן דברי הרע"ק תמוהים מאד, שוב ראיתי בספר מצות היום דף צ', שדן בהמצאת הט"ז דלעיל, וכתב שם לפקפק כדברי המחצית השקל דלעיל [כנראה שלא ראה את דבריו] והוסיף להביא את דברי התקן תפילין באות עי"ן, שכתב דאם לא הניח ג"פ אשר פסול לדברי כל הסופרים ע"כ, הרי שהת"ת חולק על הרמב"ם, וא"כ אין עצת הט"ז מועיל לנו הרבה, דאדרבה אנו נכנסים בזה לפלוגתא הנ"ל שבין הרמב"ם והת"ת עי"ש, אבל לענ"ד לא נראה כן, דהת"ת אינו חולק על הרמב"ם, דאם היה חולק עליו היה מביא, ובפרט שכתב שפסול לדברי כל הסופרים, והרי הרמב"ם מכשירו להדיא, ועוד והוא העיקר דהס' מצות היום לא ראה מש"כ הת"ת לקמן באות הת"י דף קנ"ה וז"ל, שיהיה בשיטות אחרונות פתוחה כג' פעמים אשר "או מעט פחות" עכ"ל, הרי ברור שג"פ אשר אינו לעיכובא גם לדעתו, ובפרט לדעת רוב ראשונים אפילו פחות מט' יודיין כשר כדס"ל לר"ת, ספר התרומה, והרא"ש, ועיין בחיד"א בספרו חיים שאל סי' נ"ט, שרצה להכשיר אפילו לרמב"ם בפחות מט' יודיין, כיון שלשאר פוסקים הוא כשר לכתחלה בפחות מט', ואין לאפשרי בפלוגתא רק לא רצה להקל נגד ספקו של הב"י שמסתפק לפסול בפחות מט' יודיין, עכ"פ בט' יודיין ודאי שאין לפקפק בזה כלל, ואפילו אם נאמר דהת"ת שהכשיר בפחות מג"פ אשר היינו דוקא ביותר מט' יודיין, וס"ל כהאומרים ששיעורו כתיבת "למשפחותיכם", מ"מ שאר הראשונים חולקים עליו:

משנת הסופר

(בב) וכן הוא מנהגנו. וכן כמה אחרונים (לה) העידו שכן נתפשט המנהג במקומם: (בג) של יד קודם. כ"כ הרמ"א סי' ל"ב סעי' א', והב"ח כתב דשל ראש קודם משום דקדושתו חמורה, ובאחרונים ישנם (לו) דעות שונות אין לנהוג למעשה, ומ"מ אין בפלוגתא זו כי אם משום הידור לכתחלה, אבל כו"ע מודים דבין הקדים של ראש ובין הקדים של יד התפילין כשרים בלי פקפוק [מלאכ"ש]: (בד) וכן של יד. היינו (לו) או של יד, אבל א"צ שניהם יחד ועיין בלשכ"ה בשם מלאכ"ש: (כה) רצופין. י"א דאם הפסיק בין הפרשיות (לה) אזי כשיתחיל לכתוב יעביר קולמוס על התיבה הראשונה של הפרשיות הקודמות, דעי"ז יהיה להם קצת חיבור, (לט) ויש חולקים ע"ז דכיון דגם לדעה ראשונה אין זה חובה, איכא למיחש שמא בהעברת הקולמוס תשתנה האות, ונמצא שבמקום לתקן הוא מקלקל ח"ו, כי בהעברת הקולמוס על התפילין צריך אומנות גדולה ובקלות אפשר להכשל, ע"כ שב ואל תעשה עדיף. קודם שיתחיל לכתוב יתפלל ויאמר יהי רצון מלפניך ד' אור"א שתשרה שכינתך במעשה ידי ותצליחני בכתבי זאת, שאני כותב תפילין הללו לשם קדושת מצות תפילין שצונו ד' אלקינו, ותצילנו מטעות הכתיבה ומטעות הכונה אמן כ"ר, [שע"ת סי' ל"ב ס"ק ג' בשם ס' הכוונות]:

שער הציון

(לה) הנהגות מרדכי, דע"ק, צית שלמה ח"ה סי' ח', ערוך השולחן, חומס אלל הספרדים לא התפשט המנהג כהע"ז, ועיין שו"ת ח"ש מלגית יו"ד סי' מ"ד שאין לסמוך על הע"ז בתפילין ורק צמחח אפשר להכשיר משום דיהא שאל פרשה מתח עי"ש, ומאידך נפסקי מהר"ן ח"ב צוקונטרס חמרת ד' לרופס האריך ללד להקל אף להטעמים כהבית יוסף עי"ש מילחא בעעמח. (לי) דהת"ת הניח ג"פ הפת"ח דלמו נוכחם כהרמ"א, ונחלית חיים כתב דמנהג אנשי מעשה כהבית והארי"י. (לז) כן הניח השע"ת ל"ב ס"ק ג' מלשון ספר הכוונות, וזלל כהעמקת המ"צ שם ס"ק כ' שנמשך אחר הכה"ע. (לה) עיין לשכ"ה בשם ס' הכוונות. (לט) עיין חמ"ש כלל כ' סוף סעי' ג' בגליון, ובקול יעקב ל"ב סוס"ק ע"י.